

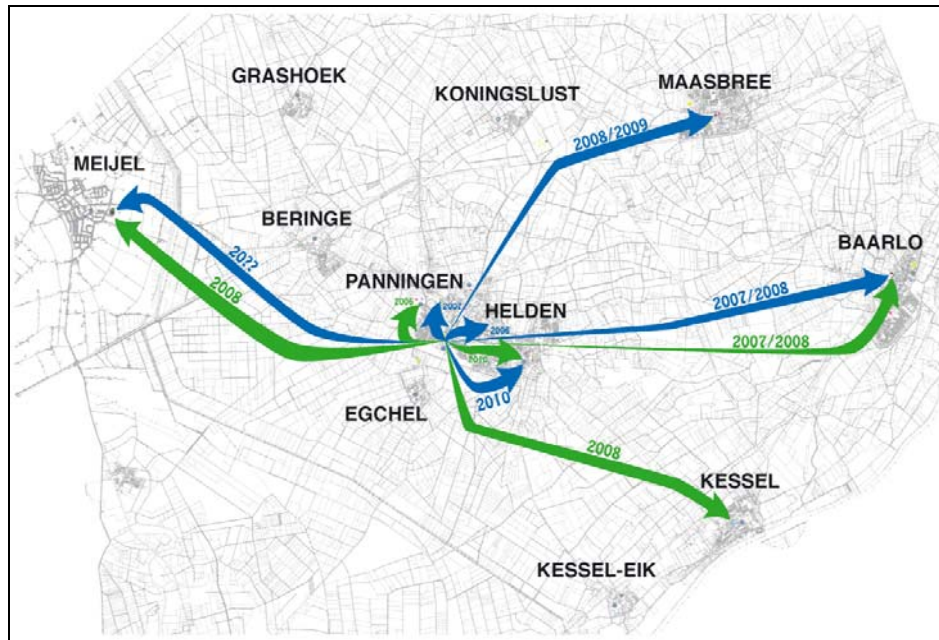
HELDEN: LIEVER EEN NORMALE WIJK DAN EEN SERVICEZONE

Utrecht, maart 2007

Nico de Boer

In opdracht van het Aedes-Actiz Kenniscentrum Wonen-Zorg

Wie wil begrijpen hoe zich in Helden en omgeving woonservicewijken ontwikkelen, moet even de kaart erbij pakken. De (sub)regio tussen Weert en Venlo blijkt een relatief dun bewoond gebied te zijn van ongeveer vijftien bij vijftien kilometer. Er zijn vier gemeenten (Helden, Meijel, Kessel en Maasbree) die op hun beurt bestaan uit elf kernen en kerkdorpen, waar in totaal zo'n 42 duizend mensen wonen.

Net als in andere plattelandsregio's zijn in de kleinste kernen de voorzieningen schaars – en nog schaarser aan het worden. Niet alleen de plaatselijke middenstand, ook postkantoren en banken trekken zich terug. Enerzijds leidt dat tot een verschraving van het dorpsleven, anderzijds dwingt het de bewoners om hun onderlinge relaties te koesteren. En dat doen ze ook, zegt Ron Genders van de gemeente Helden. 'In de meeste kernen bestaan krachtige gemeenschappen, met een sterk bewonerskader en veel vrijwilligers.' Genders is de projectleider van 'Leven in het dorp', een in brede kring erkend goed voorbeeld van hoe je met relatief eenvoudige middelen woonservicezones kunt realiseren.

Leven in het dorp

Aanleiding voor Leven in het dorp vormden rond 2000 de plannen om zorgcentrum De Wietel in Panningen (een van de kernen van Helden) te deconcentreren. De Wietel was gebouwd in 1972. Bouwtechnisch was er niet veel mis mee, maar het gebouw sloot – net zo min als de seniorenwoningen eromheen – niet aan bij de eisen van de tijd: grootschalig en met een onduidelijke menging van wonen, zorg en dienstverlening. Duidelijk was toen al, dat die deconcentratie diende bij te dragen aan een eigentijdse inrichting van wonen, zorg en welzijn op sublokaal niveau, in de kernen en kerkdorpen. Er werd een initiatiefgroep geformeerd die bestond uit de managers van Wonen Helden, Zorggroep Noord-Limburg, Welzijnsstichting Vorkmeer en de gemeente Helden. Deze initiatiefgroep bracht in 2001 de beleidsvisie 'Wonen, zorg en welzijn à la carte' uit. De kern van deze nota was, dat er 'vormen van wonen in netwerken van zorg, welzijns- en woonvoorzieningen dienden te komen, gekenmerkt door kleinschaligheid met een precies gedoseerd aanbod van zorg- en welzijnsproducten'. Concreet zou het gaan om (1) 60 verpleeghuisbedden in ongeveer tien groepswoningen, (2) sloop en decentrale vervanging van 12 plaatsen dagvoorziening en 152 verzorgingsplaatsen door de bouw van evenzoveel driekamerappartementen en (3) het creëren en

onderhouden van een netwerk dat de wijkfuncties op het gebied van zorg en welzijn optimaal benut. Ongeveer tegelijkertijd liet de gemeente Helden nauwkeurig onderzoeken wat aanbod en vraag was op het gebied van wonen, zorg en welzijn.

In januari 2003 resulteerde een en ander in de ondertekening van een convenant Leven in het dorp door maar liefst 32 partijen waaronder cliëntenorganisaties en belangengroeperingen, aanbieders van wonen, zorg en welzijn, de gemeenten, de provincie Limburg en het Zorgkantoor. Op het kaartje hierboven is de planning van de deconcentratie van de verzorgingshuiszorg (groene pijlen) en de verpleeghuiszorg (blauwe pijlen) in de subregio te zien.

Hoe zinvol zo'n convenant ook is, het duurt toch nog wel even voordat de deconcentratie een feit is. Halverwege ging het nog bijna mis, toen de geplande nieuwbouw niet op de bouwprioriteitenlijst van VWS bleek te staan en er plotseling hard gelobbyd moest worden. Die lobby had succes, maar pas nu, begin 2007, wordt de nieuwe werkelijkheid zichtbaar. Zo wordt momenteel in het Ringovenpark in Panningen rondom een historisch monument de grond bouwrijp gemaakt voor de bouw van vijftig zorgwoningen en levensloopbestendige huur- en koopappartementen. Intussen is daar al een 'medisch centrum' verrezen, met naast eerstelijns zorg, ook het management en de staf van een instelling voor gehandicaptenzorg. Het aardige van het Ringovenpark is, dat daar geen 'zorgwijk' ontstaat. De bewoners van de zorgwoningen leven er temidden van anderen, voor ontmoeting, welzijn en zorg moeten ze de deur uit en op hetzelfde terrein komt bijvoorbeeld ook een Brede school, met een ontmoetingsruimte voor de buurt in het monumentale gebouw. 'We zetten liever in op de realisatie van een "normale" wijk voor jong en oud dan een woonservicezone,' aldus projectleider Ron Genders.

Grashoek

Hoe dat werken aan een 'normale' wijk eruit ziet, werd de afgelopen jaren het meest pregnant duidelijk in Grashoek, met 1600 inwoners een van de kleine kernen van Helden. Uitgangspunt van 'Leven in het dorp' is, dat niet alleen voorheen intramurale zorg wordt gedeconcentreerd, maar dat er rondom de gedeconcentreerde woningen een netwerk functioneert van zorg- en welzijnsvoorzieningen. In Grashoek kreeg dat op een manier vorm die tekenend is voor het optreden van de gemeenten en hun partners.

Terwijl anno 2000 elders in Helden vraag en aanbod werden onderzocht en de partners zich bogen over deconcentratieplannen van zorgcentrum De Wietel, maakte het bestuur van gemeenschapshuis 'De Ankerplaats' in Grashoek plannen voor een verbouwing. Er waren wat lekkages geweest en er was te weinig opslagruimte. Toen het bestuur met zijn voorlopige plannen bij het gemeentehuis aanklopte, zag men daar een mooie kans. Het bestuur van De Ankerplaats werd gevraagd nog even te wachten, zodat het verbouwingsplan een plaats kon krijgen in het wonen-zorg-welzijnsbeleid dat op dat moment in de steigers stond. Het bestuur was daartoe bereid. In vervolg op een dorpsbrede discussie over leefbaarheid in 2000 vond in 2001 een gerichte, schriftelijke enquête plaats onder de 316 55-plussers in Grashoek. Daaruit bleek dat de senioren in principe willen blijven wonen in hun eigen omgeving; ze hadden daarvoor wel enkele voorzieningen nodig: een winkel, een pinautomaat, een huisarts en een fysiotherapeut en een loket waar ze terecht kunnen voor informatie en met verzoeken om ondersteuning. De Ankerplaats zou daar goed onderdak aan kunnen bieden.

Er werd in Grashoek een kernteam geformeerd, dat een plan van aanpak opstelde. De verbouwkosten stegen van circa 70 duizend naar meer dan een half miljoen euro. Begin 2003 was de financiering echter rond, dankzij bijdragen van onder meer de gemeente Helden, de provincie Limburg en de stichting zelf. Einde 2003 kon de vernieuwde Ankerplaats zijn deuren openen, mét al vrij snel niet alleen een pinautomaat naast de voordeur, maar ook een eetpunt voor senioren. Sinds begin 2005 vindt in het gemeenschapshuis ook een dagvoorziening en een bibliotheeksteunpunt onderdak. Medio 2006 is bovendien de bouw gestart van dertien senioren/zorgappartementen in de onmiddellijke nabijheid van de Ankerplaats.

Ron Genders ziet Grashoek als een goed voorbeeld van wat 'Leven in het dorp' teweeg kan brengen: 'Een goed functionerend, multifunctioneel gemeenschapshuis dat dient als steunpunt voor wonen, zorg en welzijn, waaromheen ouderen en andere mensen met een beperking zo zelfstandig mogelijk kunnen blijven functioneren. Bij elkaar is dat een samenhangend geheel van voorzieningen die elkaar versterken. De precieze invulling verschilt per kern, om de simpele reden dat de kernen zelf allemaal verschillend zijn.'

Een probleem daarbij is, dat de gemeente op het gebied van wonen weinig sturingsmogelijkheden heeft. Genders: 'Het komt dus aan op regie voeren: zorgen voor afstemming en ontwikkelingen stimuleren. Driekwart van de ouderen hier woont in een huis dat hun eigendom is. Ze gaan dus zélf over eventuele woningaanpassingen. Dat willen we ook stimuleren. Je kunt mensen niet dwingen te

verhuizen. Vandaar dat we onlangs het project “Blijvend thuis in eigen huis” hebben uitgevoerd, waarbij eigenaar/bewoners op basis van een vragenlijst een advies op maat kregen voor woningaanpassing. De stap naar een daadwerkelijke verbouwing is daarmee nog niet gezet, maar er wordt nu aan gewerkt om ook dat dichterbij te brengen.’

Geen Poolse landdag

Het probleem met eigenhuisbezitters die zich moeilijk laten plannen, is eigenlijk typerend voor de positie van de gemeente Helden, ook ten opzichte van de aanbieders van wonen en zorg: nauwelijks sturingsmiddelen, wel een hoge opdracht. Hoe vindt de regie plaats? Projectleider Ron Genders is niet pessimistisch over zijn mogelijkheden: ‘Wat ons is gelukt, speelt zich af vanuit twee kanten. Ten eerste hebben we van onderop de burgers een stem gegeven. Uitgangspunt is wat de mensen zélf willen. Dat deden we door in alle kernen op ongeveer dezelfde manier de “dialogoog met de vrager” op te zetten. Dat begint telkens met een informatiebijeenkomst over de plannen, waarna er een “kernteam wonen-welzijn-zorg” wordt geformeerd van bewoners en betrokken partijen. Die organiseert een enquête onder senioren. De uitkomsten daarvan worden vertaald in prioriteiten en teruggekoppeld naar de senioren, onder meer door groepsdiscussies te organiseren. Elk kernteam blijft bestaan tot de plannen zijn gerealiseerd, en daarna trouwens. De bewoners krijgen op die manier ook een taak in de realisatie van de plannen en dat draagt bij aan de – toch al bestaande – cultuur van eigen verantwoordelijkheid.

‘Ten tweede stellen we ons als gemeenten actief op bij het creëren van netwerken van cliënten en van aanbieders van wonen, zorg en welzijn, maar ook de provincie en het zorgkantoor. Met name in de eerste fase – de visieontwikkeling – was het heel belangrijk dat iedereen daar voortdurend bij betrokken was. Vandaar dat we er heel tevreden mee waren dat 32 partijen het convenant ondertekenden en er een actieve stuurgroep kwam. Die stuurgroep bestaat uit mensen met visie en passie die gericht zijn op oplossingen en niet op bedreigingen. Ons motto is “geit neet besteit neet” (gaat niet bestaat niet, ndb). Naarmate meer plannen in het stadium van de realisatie kwamen, bleek het echter moeilijker om het verband erin te houden. Partijen die aanvankelijk een minder actieve rol hadden gekozen, zien dat goed loopt en willen zich actief met het proces gaan bezighouden. Maar als je met veertig of meer partijen rond de tafel zit, loop je het risico dat het een Poolse landdag wordt. Om die reden zijn we nu bezig de organisatiestructuur een heel stuk simpeler te maken. Het zwaartepunt in de concrete projecten, die elk een eigen projectgroep hebben. De stuurgroep ziet toe en grijpt alleen in als het nodig is.

Investeren in het kader van wijkgericht werken is daarbij heel belangrijk voor het proces. Iedere gemeente heeft een ambtelijk projectleider WWZ/WMO en elke kern heeft een kernteam dat wordt ondersteund door opbouwwerkers van de welzijnsstichting. In de gemeente Helden zijn procescoördinatoren op gebied van leefbaarheid, WWZ en jeugd aangesteld. Verder heeft iedere kern een verantwoordelijk wethouder en een kerncoördinator. In de meeste kernen bestaat daarnaast een dorpsoverleg van bewoners, dat als vliegwiel werkt. Onze verwachting is, dat je op die manier heel goed de vaart erin kunt houden: het netwerk houdt zichzelf wel in stand, al moet je natuurlijk altijd blijven stimuleren.

‘Van groot belang is daarbij dat je niet alles in één keer wilt realiseren. Gefaseerd werken, dat wil zeggen: in één kern een manier van werken uitproberen, goed monitoren, evalueren – en dan pas in de volgende kern aan de slag. Dat is niet alleen goed voor de zorgvuldigheid, maar ook om de projecten een plaatselijke kleur te geven. Zo kun je bijvoorbeeld de nieuwbouwprojecten klein houden, waardoor plaatselijke aannemers meer kans maken om ze te mogen uitvoeren. Daarmee creëer je meer economische activiteit in je eigen regio.’

Die gestage opbouw van onderop is effectiever, zo weet Genders. ‘Ik ben ervan overtuigd dat het er bijvoorbeeld in Grashoek toe heeft geleid dat we de bestaande cultuur van eigen verantwoordelijkheid hebben versterkt en dat er tegen de bouwplannen geen bezwaren zijn gekomen.’

Wanneer grijpt u van bovenaf in, geef eens een voorbeeld...

Genders moet even nadenken. ‘Op dit moment speelt een kwestie met de Zorggroep Noord-Limburg. Bij het opzetten van dagvoorzieningen in Beringe meldde zich een aantal vrijwilligers die bereid waren een oogje in het zeil te houden en de senioren – mét of zonder indicatie – te helpen hun tijd aangenaam te besteden. De ervaringen in Grashoek hadden laten zien dat dat kan als er genoeg vrijwilligers zijn en de zorg op afroep geregeld is. Bij de Zorggroep Noord-Limburg was er echter een

wachttijdst en men zag in het nieuwe gemeenschapshuis in Beringe een kans om daar snel op in te spelen. Zij wilden niet wachten op het vrijwilligersinitiatief.

Op dat moment hebben we samen met het zorgkantoor actie ondernomen. Zij waren het met ons eens, dat zorgaanbieders niet ook welzijnsvoorzieningen hoeven uit te voeren. Samen hebben we een notitie met uitgangspunten geschreven; een werkgroep van aanbieders en cliëntenorganisaties gaat nu een voorzet doen voor subregionale afspraken.'

'Gemeente drijft soms door'

Hoe zouden de aanbieders van zorg en welzijn die regie ervaren? Jan Custers van de welzijnsstichting Vorkmeer is zeer te spreken over de rol van de vier gemeenten in Leven in het dorp. 'Op basis van een gedegen onderzoek naar vraag en aanbod hebben ze de aanbieders bij elkaar gekregen. De gemeenten hebben er daarnaast steeds sterk op aangedrongen dat ook klanten/bewoners hun zegje kunnen doen, met onze welzijnsstichting als uitvoerder. Intussen hebben we de "Dialogo met de vrager" verbreed tot de "Dialogo met het dorp"; het mag immers niet alleen gaan om de belangen van zorgvragers, alle bewoners kunnen en moeten een rol spelen en dus mee mogen denken en praten. Dat biedt een uitstekende basis voor het aanbod. Ons als aanbieders past een bescheiden opstelling, burgers hebben het primaat.'

Maar er zijn ook bedenkingen, bijvoorbeeld bij Trudie Severens van de Zorggroep Noord-Limburg. 'Laat ik beginnen met te benadrukken dat de gemeente haar rol heel goed oppakt. We hebben ook als Zorggroep de afgelopen jaren de meerwaarde ervaren van gezamenlijk optrekken, al was het maar dat we – mede dankzij het alerte optreden van de gemeente – toch op de bouwprioriteitenlijst terecht zijn gekomen. Maar: het is een zoektocht en we zijn er nog niet.'

Waar knelt de regie?

'Ik ben van mening dat je als aanbieders soms je eigen professionele verantwoordelijkheid moet nemen, ook als een dorp iets anders wil. Naast de dialoog met het dorp zou de gemeente ook de dialoog met de aanbieders moeten voeren. De gemeente drijft soms door. Dat speelde inderdaad rond de dagvoorzieningen in Beringe. Wij hebben jarenlange ervaring met zulk aanbod en als die dan terzijde geschoven wordt, word ik wel wat kregelig. Iets soortgelijks zie je bij de indicatiestelling voor de WMO. Daar hadden we een prima systeem voor, met indicatiestelling aan huis door onze medewerkers, maar dat is nu door de gemeente teruggedraaid. Iedereen moet voortaan naar het loket. Waarom zouden we het niet simpel houden als dat heel goed mogelijk is?'

Daarmee is het hete hangijzer toch aangeroerd: de marktwerking. De aanbesteding van de huishoudelijke verzorging in het kader van de WMO vond in Noord-Limburg regionaal plaats door 23 gemeenten samen. Dat gebeurde in een pilot op basis van een bestek dat voor 50 procent beoordeelde op prijs en voor 45 procent op grond van kwaliteitseisen. Projectleider Ron Genders van Leven in het Dorp heeft ook meegewerkt aan die klus en hij is niet ontevreden over het resultaat. 'Net als elders leidde deze manier van aanbesteden ertoe dat de bestaande aanbieders van huishoudelijke verzorging de aanbesteding wonnen. Zij kregen een contract voor twee jaar, waarna er een nieuwe aanbesteding zal plaatsvinden.'

Die manier van aanbesteden is ook voor Trudie Severens zeer acceptabel, maar ze vraagt wel aandacht van de gemeenten voor de complexe verhoudingen waarin de zorgaanbieders door de marktwerking zijn geraakt. 'De gemeenten hebben geen concurrenten, wij wel – en daar moet begrip voor zijn. Het mooie is wel,' zo besluit ze, 'dat we met zulke geluiden heel goed bij de gemeente Helden terecht kunnen. Er moet soms wel veel gepraat worden, maar er komt wel altijd iets uit.'